Ени Пру

ПАЖЉИВО ИШЧИТАВАЊЕ ПРИЧЕ „ПЕДЕРСЕНОВ КЛИНАЦ“ ВИЛИЈАМА ГАСА

Недавно сам прочитала збирку есеја савремених британских писаца *Ужитак читања* (1992), коју је уредила Антонија Фрејзер. Писци наводе изразито сличне доживљаје из детињства који су заслужни за развој љубави према књигама: због болести су недељама морали да остану у кревету, родитељи су им читали наглас, незграпан изглед или стидљива природа их је нагнала да уточиште потраже у књигама. Многи су писали о томе како су их на неки бизаран начин привлачиле књиге пуне страхота и прљавштине, како им се нису свиђале омладинске књиге са пријатељски настројеним протагонистима, те како су, надасве, веома брзо развили неутажив апетит за светове и ликове смештене између корица књига, апетит који ће се смањити тек у одраслом добу са стасавањем осећаја за вредност и можда са сазнањем да је немогуће баш све прочитати.

У детињству нисам прележала ниједну озбиљну болест, али мајка ми је читала и измишљала приче. Научила сам да читам са четири године и приписала сам одређену личност и карактер сваком слову абецеде, а нарочито великим словима, у којима сам видела нешто јуначко – као и бројевима, осмици је припала издајничка црта, седмици широки плашт. Привлачиле су ме илустрације које је за Дантеову *Божанствену комедију* урадио Гистав Доре; изнова сам се враћала сцени у којој Уголино гризе Руђеријеву главу. Презирала сам авантуристичке романе за девојчице и читала сам као суманута. Кад сам имала осам година под руку ми је дошао роман *Пре Адама* Џека Лондона, који живописно казује причу о праисторијском клану на челу са окрутним владаром Црвеним Оком који је отимао и силовао жене и застрашивао или убијао друге мушкарце. Годинама након тога сам из библиотеке бирала књиге са повезом од црног књиговезачког платна, а онда сам прочитала *Побуну на броду Баунти* Нордхофа и Хола са омотом боје песка на тропској плажи. Гутала сам сваку књигу која би ми дошла под руку.

Мислим да би се ово незајажљиво читање наставило све док ме учење латинског у средњој школи није приморало да читам спорије, те почнем да размишљам о сликама и идејама које су извирале са страница књиге, као и о речима и реченицама које су их преносиле. Приметила сам да постоје стилови и архитектуре писања мимо рационалног и логичког развоја, да постоје значења која се не налазе на страници већ у мојој перцепцији. У то време сам фикцију сматрала мање вредном од књига о животу кинеских песника, или о хиромантији, алату за поткивање коња, ветрењачама.

Крајем шездесетих година двадесетог века прешла сам неку врсту границе. За неколико сати колико ми је требало да прочитам дугачку приповетку „Педерсенов

клинац“ Вилијама Гаса први пут сам схватила да фикција има необичну моћ, али од чега се та моћ састоји и како се манифестује нисам баш могла да разумем нити да објасним. Прво сам имала осећај да помно прегледам фини комад дрвеног намештаја, испитујем деликатне саставке делова приче, интарзију правописа, тражим тајне прегратке. Премда сам много пута пре тога искусила читалачки транс, овом приликом сам први пут била свесна транса и себе у њему, доживљавала годишње доба и место радње толико снажно као да и сама живим у причи са свим тим грозним људима; читала сам под хладним плавим светлом које је исијавало са странице. Тада још нисам знала ништа о аутору, нисам знала да је по свету забацио своје филозофске мреже, нити да је написао чувени роман *Оменсетерова срећа* (*Omensetter's Luck*), појма нисам имала да је писао књижевну критику, нити огледе о књижевној теорији, знала сам само да се преда мном налази текст који је толико тога нудио.

Како су године пролазиле, схватила сам да је моћ фикције, у рукама обичних пискарала, прилично разблажена. Прочитала сам друге Гасове приповетке, затим роман *Оменсетерова срећа*, филозофско дело *О плавој боји* (*On Being Blue*), књижевну критику, а онда и роман *Тунел* (*The Tunnel*), који се попут велике пирамиде издиже са равнице америчке књижевности, па чак и неколико приказа из пера просечних критичара који за Гаса кажу да није за свачији укус, да треба времена да се на њега навикне, али не као на маслине, већ више као на мајмунски мозак. Но, оно што следи није расправа о Гасовом писању нити књижевни коментар, него анегдота о личној спознаји.

„Педерсенов клинац“ је једна од две најснажније приче које сам у животу прочитала (друга је „Ткалчев гроб“ Шејмуса О'Келија). Кад кажем да је прича снажна мислим да сам јој се с несмањеним интересовањем враћала у много наврата током много година.

Приповетка „Педерсенов клинац“ се, попут Галије и Светог Тројства, састоји од три дела. Нема знакова навода да означе дијалог, па стога вербална размена између ликова понекад служи као прећутни коментар или унутрашњи монолог, додајући тако сложене, хроматске слојеве разговору који се води између ликова. Повећи празан простор унутар и између појединих реченица, што је песничко средство које нисам препознала кад сам први пут читала причу, визуелно упућује на физичку непомичност адолесцентног приповедача Јоргеа – док ишчекује, ослушкује, резонује; ове празнине не указују на оклевање већ на опрезно просуђивање, процењивање стратешке позиције. Све ликове, па чак и кињену мајку, одликује препреденост; све их одреда, мајку, оца, сина, надничара, нешто језиво повезује и обједињује у дискратично обличје сеоске породице са средњег запада Америке.

Стари Магнус, отац породице, ненадмашан је у скривању флаша вискија; па ипак, бојажљива мајка зна где је сакривена једна флаша и доноси је да поврати у живот комшијино дете, полусмрзнутог Педерсеновог малог којег су пронашли у снегу покрај амбара за кукуруз, и који сада наг и без свести лежи на кухињском столу са жгољавом стражњицом уваљеном у склиско и гњецаво тесто за хлеб. Код Јоргеа и Великог Ханса се моментално јавља узбуђење због очекивања да ће се мајка, пошто је донела виски, коначно супротставити Магнусу, а кад се то не деси и узбуђење спласне, тада очекују да ће Магнус побеснети кад сазна да је квочка ишчепркала његову флашу. А

Велики Ханс, надничар и сплеткарош, како ли је само лукав, трља ли трља голо тело Педерсеновог дечака под изговором да жели да га угреје.

Опака клима, крајолик без ичега на видику осим насумичних сметова и две забачене фарме, уједно је поприште догађаја и сила која покреће догађаје. Ово је прича која изврће рурални мит о добрим комшијским односима, јер Магнус мрзи старог Педерсена, који је „Шупак. Неспособна тетка." Све се пребројава и одмерава, под будним и сумњичавим оком: раздаљина између две фарме, силина мећаве, необичне околности под којима је Педерсенов клинац доспео до њих, те како га је Велики Ханс пронашао.

Мада је Јорге искрено знатижељан да види како изгледа кад неко умире, драго му је што је Велики Ханс пронашао Педерсеновог малог јер би у супротном он, Јорге, губитник у пролећној игри са сметовима, могао нагазити на његов полураспаднути леш. Педерсенов клинац долази себи и изговара злослутни низ речи: карирани капут, капа, жуте рукавице, и пушка. И тако сазнајемо да је неко породицу Педерсен затворио у подрум.

У другом делу, Велики Ханс и Јорге носе оружје, Магнус флашу виискија, те по великом мразу после снежне мећаве прежу коња у саонице и кроз дубоке преријске сметове пробијају се ка Педерсеновој фарми да обавесте породицу да им је дете спасено и да сазнају шта се десило. Пут нестаје, коњ упада у снежни нанос, а Магнус испушта флашу у снег и наређује Јоргеу да рукама разгрће снег да би је пронашао, што је немогућ задатак налик на искушења кроз која пролазе најмлађи синови у немачким бајкама. Коњ нагло трза и ремен пуца, па кад поново повуче, саонице прегазе флашу и она се разбија.

Тешкоће се нагомилавају и опасност расте: невероватно је хладно, не дими се из димњака, проналазе угинулог коња, који није Педерсенов, Јорге се измотава са оружјем у руци и нишани, узалуд прокопавају тунел да се склоне од Жутих Рукавица, Јорге храбро претрчава преко отвореног дворишта до куће одакле довикује „Нема никога", а онда се зачују пуцњи.

И читалац мора да игра игру са сметовима, да гази по наизглед чврстој подлози само да би пропао и осетио нешто грозно под ногама. Саонице приче улећу у рупу. Да ли су Жуте Рукавице или Јорге или обојица упуцали Великог Ханса и Магнуса? Била сам задовољна одговором да је то Јорге, зато што док размишља о томе како би закопао тела, додаје „чак и кеву ако нађем за сходно".

Годинама касније, кад сам поново прочитала причу, увидела сам да ми је све промакло. У последњем делу приче „Педерсенов клинац", Јорге је сам у кухињи Педерсенових, поспан од топлине ватре коју је наложио, Педерсенови вероватно мртви у подруму, Велики Ханс и Магнус вероватно мртви напољу, а Јорге замишља како тип са жутим рукавицама јаше украденог Педерсеновог коња до друге фарме, замишља како човек улази у кухињу где прича изнова почиње, где Велики Ханс и мајка и Педерсенов клинац понављају све радње, али овај пут у друштву лика у рукавицама. Јорге помишља: „Нестаће баш као и Педерсенови. Склониће их на неко место где ће остати скривени бар док прође зима. Али оставиће дете у животу, јер смо нас двојица размењени, обрели смо се свако на свом новом терену."

Ова сцена се као на Мебијусовој траци врти у читаочевом уму док се прича опет пресавија, враћа се на Јоргеа у кухињи на фарми Педерсенових, Јоргеа коме се чини да се невидљиви човек вратио, украдени коњ се врти укруг међу сметовима по безобличној равници и напослетку се кроз снег (јер је и олуја поново почела) враћа у Педерсенову шталу. Јорге брже- боље покушава да угаси ватру пре но што јахач примети дим: „Ветар је дивљао и кућа је шкрипала као степенице. Био сам сâм са свим оним што би се могло десити."

Био сам сâм са свим оним што би се могло десити.

Е, то је то, оно што нисам видела годинама пре тога, дубокоумна, узнемиравајућа и узбуђујућа реченица која се односи на све ликове, писца, читаоца, јер свако од њих је сам са свим што може да се догоди. Ликови могу да буду размењени. Незнанац и незналац може да одјаше на коњу који се врти укруг, црни коњ може или не може да има браон задње ноге. Неко пуца у силеџије или неко замишља да пуца у силеџије. Почеци поново почињу, крај је почетак. Наизглед чврсто утемељена прича бива пољуљана, пресамићена, али не у стилу Риплијеве рубрике „Веровали или не" где је све могуће, нити путем усредсређивања на различите варијанте истине као у Акутагавиној причи „У честару", нити помоћу деконструктивистичког порицању постојања Значења у тексту са много слојева значења, нити путем магијског реализма као, на пример, у Кафкином „Сеоском лекару", нити попут закукуљеног и замумуљеног прозног лавиринта који у својим романима гради турски писац Орхан Памук, нити попут сокола прозе што кида месо приче, умноженог толико пута да у лету небо зацрни, већ се ту одиграва нешто перфидније, ироничније и забавније од свега, ситуација са великим улогом и високим ризиком, чији исход у знатној мери зависи од тумачења које изведе читалац.

По мом мишљењу, „Педерсенов клинац" показује да је сваки покушај да се исприча прича тежак и апсурдан због свега што може да се догоди. Управо та неслана, мрачна шала која вреба из прозе је оно што мене занима.

(*С енглеског превела* ***Наташа Камбмарк***)